

"אומנות הקדמה היא שימור של סדר במהלך שינוי"

על השימור והשינוי בעקרונות המלחמה בהיסטוריה, וההקשר לוויכוח על השינוי בטבע המלחמה

חשיבות הבנת עקרונות המלחמה לעוסק במקצוע הצבאי רבה. היכולות לתכנן ולפעול לפי כללים המקדמים הצלחה היא אחד הביטויים המקצועיים החשובים של מקצוע הלחימה. ההמשכיות של עקרונות המלחמה הבסיסיים מחזקת את הטעון כי מאפייני המלחמה משתנים - אך לא טבעה של המלחמה. הוספת עקרונות מלחמה או גריעה של עקרונות אחרים היא ציווי מקצועי מתבקש בהתאם לשינויים במאפייני המלחמה

סנק מרכבה סימן 4 מצויד במערכות שליטה ובקרה מתקדמות כחלק מפרויקט צי"ד (צבא יבשה דיגיטלי). גם הטכנולוגיה המתקדמת ביותר בשדה הקרב עדיין דורשת את יישומם של עקרונות המלחמה. צילום: דו"ץ

במאפייניהם, במינוחם המקצועי או השתנתה מידת חשיבותם, אך הם נותרו רלוונטיים לתקופתנו. לצד עקרונות קבועים אלה, יש עקרונות שהיו רלוונטיים לתקופות מסוימות ואינם רלוונטיים לתקופות אחרות. יש עקרונות שנגרעו, או מנגד נוספו לאלה המצויים כיום.

במהלך ההיסטוריה ניסו מצביאים והוגים צבאיים לנסח כללים שיובילו, לתפיסתם, לניצחון בקרב. עובדה זו יצרה עקרונות וציוויים להפעלת כוח שעברו מדור לדור או נלמדו מן הניסיון האישי. עקרונות מלחמה אלה נותרו עקרונות חשובים להפעלה בשדה הקרב במשך אלפי שנות לחימה. חלקם השתנו

הציטוט שבכותרת הוא של אלפרד נורת וייטהד, פילוסוף, פיזיקאי ומתמטיקאי בריטי

סא"ל (מיל) ד"ר שגיא טורגן, ראש הצוות האקדמי בקתדרה ללימודי צבא במכללות הצבאיות

אלוף אמיר ברעם, מפקד פיקוד הצפון

עקרונות המלחמה

- א. דבקות במשימה לאור המטרה
- ב. רוח לחימה
- ג. יוזמה והתקפיות
- ד. תחבולה
- ה. ריכוז המאמץ
- ו. אבטחה
- ז. מיצוי הכוח
- ח. רציפות והמשכיות
- ט. עומק ועתודה
- י. פשטות

עקרונות המלחמה. הוגדרו לראשונה כרשימה בתחילת המאה ה-20, אך חלקם היו תקפים כבר מהעת העתיקה והם תקפים עד ימינו

תרבותם המקצועית של צבאות אלה; העקרונות עשויים לשלב ציוויים מכוננים וערכיים (כגון העקרונות דבקות במשימה ויוזמה והתקפיות); לבטא את אומנות המלחמה (כגון עקרון התחבולה); או לשמש ציווי מקצועי עבור המפקד בתכנון תוכניותיו (כגון אבטחה ורציפות והמשכיות).

עקרונות המלחמה הוגדרו לראשונה כרשימה בתחילת המאה ה-20, אך חלקם היו תקפים כבר מהעת העתיקה והם תקפים עד ימינו. בכך תורמים נצחיותם של עקרונות מלחמה אלה לזיכרון אשר התעורר במהלך המאה ה-20 (היו ויכוחים מסוג זה גם לאורך ההיסטוריה) על השינויים לכאורה בטבע המלחמה.

שתי הטענות העיקריות בעד ההשתנות בטבע המלחמה נעות סביב הטיעון שבעבר התקיימו המלחמות אך ורק בין צבאות של מדינות, בעוד שכיום המלחמה נערכת לרוב בין צבאות

במאמר זה נסקור את עקרונות המלחמה שגיבשו מצביאים והוגים צבאיים במהלך ההיסטוריה. אף על פי שהמושג הרשמי "רשימת עקרונות המלחמה", המשמש כיום צבאות, החל רק במאה ה-20, אנשי מקצוע הדגישו בכתיבתם או במעשיהם עקרונות מלחמה המאפיינים את תפיסתם. מטרת המאמר לסקור את ההתפתחות של העקרונות הללו, תוך איתור המשכיות מחד גיסא והתחדשות מאידך גיסא. המשכיות הקיימת בעקרונות מלחמה מבליטה כאמור מספר עקרונות מלחמה בסיסיים אשר היו טובים לעבר, להווה ובסבירות גבוהה יהיו כך גם בעתיד.

שתי הטענות העיקריות בעד ההשתנות בטבע המלחמה נעות סביב הטיעון שבעבר התקיימו המלחמות אך ורק בין צבאות של מדינות, בעוד שכיום המלחמה נערכת לרוב בין צבאות של מדינה לארגונים לא מדינתיים. כך לכאורה נפרץ המשולש הקלאוזוביציוני שבו מרכיבי המלחמה הם המדינאים, העם והצבא

מטרה נוספת של המאמר היא לסתור את הטיעון שלפיו טבע המלחמה השתנה. לדעתנו, אף על פי שבימינו השתנה קצב השינויים וחלק ממאפייניה של המלחמה, ובאופן אינהרנטי, טבעה של המלחמה לא השתנה.

"השינוי לכאורה בטבע המלחמה"

עקרונות המלחמה הם אחד האמצעים ליישוב הוויכוח המקצועי-היסטורי בשאלת היותו של המקצוע הצבאי אומנות או מדע. מדובר בכללים קבועים הקיימים בעולם המלחמה, ולכן מחזקים לכאורה את הדעה כי מדובר במקצוע מדעי. על המשתמש בהם להבין כיצד להפעילם באופן המדויק ביותר מול בעיות מבצעיות משתנות, ואיזו החלטה לנקוט במקרים של התנגשות בין העקרונות. הצורך לבחור בתמהיל הנכון של עקרונות המלחמה בעת לחימה והצורך לממש עקרונות מופשטים הופכים את המקצוע הצבאי לאומנות ודורשים מהמפקדים להיות אמני מלחמה כדי לנצח את אויביהם.

עקרונות המלחמה הם אוסף כללים מתומצת המנוסח בפשטות, המיועד לסייע למפקדים בתכנון ובניהול המלחמה. מטרת העקרונות לסייע למפקד בהגותו תוכנית מבצעית.¹ רשימות עקרונות המלחמה השונות הם מסמכים המגלמים את עיקרי המחשבה הצבאית של הצבאות השונים והם מעידים על

ספר חוכמת המלחמה מאת סון טסו. ביסס את תורתו על שני עקרונות מובילים: הראשון, דע את עצמך ודע את אויבך; השני, הצורך בתחבולה כעיקרון מוביל בהפעלת כוח

הן השגת יעדים תת־אסטרטגיים.⁵ כל אלה תופעות המאתגרות את תפיסת "המלחמה הישנה". לדוגמה טרור המתאבדים ייצר לכאורה תופעה חדשה המשפיעה על אבן יסוד האדם. הטענה היא שכיום האדם אינו חושש עוד למות כפי שחש בעבר. ואולם גם תופעה זו התקיימה בעבר (תופעת התקפות ההתאבדות מיוחסות לסיקריקים, תנועת החששין, קמיקזה ועוד). כמו כן, מדובר בתופעה קטנה יחסית שאינה מעידה על הכלל. "מהפכה בעניינים צבאיים" היא אכן תופעה המתרחשת כאן ועכשיו, אך גם בעבר הרחוק התקיימו "מהפכות בעניינים צבאיים" כדוגמת הפרש המשוריין, השימוש בנשק חם והשפעת פיתוח מנוע הבעירה הפנימי על הלחימה. המהפכה הנוכחית משנה סדרי עולם בקצב מהיר בהיבטי מודיעין, תקשורת ודיקו, בלי לשנות את טבעה של המלחמה.

מנגד, הגורם המהותי המעיד על אי־השינוי בטבע המלחמה הוא העובדה שהמלחמה נותרה (כרגע לפחות) מעשה אנושי. תופעת מרכזיות האדם בתור היוזם, המוציא לפועל והמטרה

של מדינה לארגונים לא מדינתיים. כך לכאורה נפרץ המשולש הקלאוזביציוני שבו מרכיבי המלחמה הם המדינאים, העם והצבא. המלחמה בארגונים מטשטשת בין עימות לשלום. טעות מקובלת היא לחשוב שהטשטוש בין מצבי העימות והשלום הוא תופעה מודרנית. בפועל, טשטוש זה התקיים מקדמת דנא. למעשה, הלחימה הבלתי סדורה היא צורת המלחמה הנפוצה יותר בהיסטוריה, ובוודאי שאינה סוג של "מלחמה חדשה" כפי שמנסים לתאר אותה חוקרים בני תקופתנו – כמו ויליאם לינד, הבוחן בעיקר שינויים בלחימה עצמה, ומרי קלדור, הבוחנת בעיקר היבטים גלובליים וחברתיים של המלחמה. בסקירה מפורטת בספר **גרילה**, הוכיח המחבר, זאב לקויר, טענה זו באמצעות דוגמאות היסטוריות רבות.²

לעומת המלחמות נמוכות העצימות, התקיימו בעבר, לכאורה, המלחמות גבוהות העצימות בין מדינות, מעצמות ומלכים שהיו בעלי ריבונות ברורה. תוצאות מלחמות אלה היו לרוב ברורות וזכו לאזכור בולט בהיסטוריה. ההבחנה הפשוטה בין מצב מלחמה לשלום במלחמות בין מדינות אפשרו לזיכרון הקולקטיבי של האדם לקטלגן באופן ברור כמלחמה. לעומת מלחמות אלה, רצף קרבות שלא התרחשו בין מדינות סוקרו ונחקרו פחות. מלחמות מסוגים שונים – מלחמה מוגבלת, מלחמה מוחלטת, מלחמה טוטלית³ ועימות בעצימות נמוכה – התקיימו בעבר כפי שהן מתקיימות גם כיום.⁴ למעשה, רוב המלחמות בתולדות האנושות היו בין צבא של מדינה לארגונים לוחמים לא מדינתיים מסוגים שונים. במהלך השנים הבלוטה ההיסטוריה, כולל במאה ה־20, בעיקר את המלחמות בין המדינות – ובשל כך נוצרה ההטעיה.

רשימת עקרונות המלחמה בבריטניה שעיצב פולר, נוסחו באופן סופי ב־1929, אך לאחר מלחמת העולם השנייה שינה אותם גנרל לו מונטגומרי. הרשימה הבריטית עודכנה שוב ושוב במהלך השנים, ונכון ל־2011 פורסמה במסמך "דוקטרינת הביטחון של הממלכה המאוחדת"

עובדה נוספת היא פרשנות שגויה לתובנה של קלאוזביץ שמקובל לראות בו מגדיר "טבע המלחמה". קלאוזביץ קבע שהמלחמה היא המשך המדיניות בעירוב אמצעים אחרים. קביעה שלכאורה מתאימה אך ורק למלחמה בין מדינות ותומכת בהטעיה שהוצגה בטיעון הראשון. פרט לכך, קלאוזביץ גיבש את הבנת המלחמה שלו ברוח משפט זה. לפיו, את הפעלת הכוח נדרש להפעיל לעבר מרכז הכובד של האויב ולהשמידו. ארגונים לא מדינתיים נעדרים לרוב מרכז כובד ומאתגרים את הצבא המתמודד עימם למצוא את מרכז הכובד שלהם. עובדה זו הובילה לוויכוח האם קלאוזביץ רלוונטי, אולם אין זה ויכוח על טבע המלחמה.

טענות נוספות מעידות לכאורה על השינוי בטבע המלחמה: טרור המתאבדים, שימוש בטכנולוגיה מתקדמת שמובילה ל"מהפכה בעניינים צבאיים" (RMA), השתנות מונחי הניצחון במלחמה או כפי שקבע רופרט סמית – יעדי המלחמות החדשות

ספר עקרונות המלחמה מאת קרל פון קלאוזוויץ. גורמי החיכוך, אולי הגורם החשוב ביותר באי-שינוי פני המלחמה וערפל הקרב, לא השתנו

במלחמה ממשיכים להתקיים. גורמי הנעה להילחם כמוטיבציה ומשמעת ממשיכים להתקיים, עם שינוי קל במערב בלבד ב-300 השנים האחרונות, כאשר המוטיבציה גוברת על המשמעת. אבן יסוד העוצמה ממשיכה כבעבר להישען על גורמים לאומיים כמו עוצמה מדינית, כלכלית, גודל השטח, גודל האוכלוסייה ומשאבי טבע. הטכנולוגיה מתקיימת כיום בתודעה כמרכיב עוצמה עיקרי במלחמה, וכך היה גם בעבר: לדוגמה הרנאן קורטז כבש את מקסיקו באמצעות כוח של כ-500 איש חמושים בנשק חם ושריון, מול אלפי אצטקים חמושים בנשק קר בלבד. הטכנולוגיה לא משנה את הצורך בקטלניות, בשליטה, בשרידות, בניידות ובדיקו. אבן יסוד שדה הקרב מושפעת מגורמים כגודל אזור הלחימה, חיכוך (על-פי הגדרת קלאוזוויץ⁶), וערפל הקרב. ממדי שדה הקרב השתנו כבר בעידן התעשייתי (לפני 150 שנים לפחות) ולא רק בעידן הנוכחי. גורמי החיכוך⁷ של קלאוזוויץ (אולי הגורם החשוב ביותר באי-שינוי פני המלחמה) וערפל הקרב לא השתנו (לפחות כל עוד מערכות השליטה והבקרה המתקדמות אינן מציירות תמונת מצב מדויקת של האויב וכוונותיו), ובוודאי לא השתנתה השפעתן על התוצאה ועל האדם. אבן יסוד הזמן השתנתה בזכות הטכנולוגיה, השפיעה על קצב הפעולה בנוהל הקרב ובניהולו, ולעיתים ממד הזמן מכריע בכל רמות המלחמה כבעבר. גם כיום, שני הצדדים עדיין מתחרים מי ינצל את הזמן טוב יותר כדי לנצח. כך גם בהקשר אבן יסוד המידע – הצורך במידע והשפעתו על שדה הקרב והמלחמה עדיין הכרחי במלחמה, אך הדרך שבה מושג המידע השתנתה

ביחס לעבר.

הלגיטימציה ליציאה למלחמה התקיימה גם בעבר, אך הטיעונים ללגיטימציה השתנו. בעבר מלכים ומנהיגים נזקקו ללגיטימציה מעמם או ממנהיגות דתית כדי לצאת למלחמה.⁸ כיום, לפחות במערב, עיקר הלגיטימציה נשענת על דעת קהל המכירה בצורך להקריב חיי לוחמים (עידן המלחמות הפוסט הרואיות) ובפגיעה ההכרחית הנדרשת בבלתי מעורבים. נוסף על כך, התקשורת המודרנית והגלובליזציה הובילו לחשיפה רחבה של מעשה המלחמה והכניסו את המלחמה לכל בית ברחבי העולם. עובדה זו תורמת ללחץ ציבורי על ההנהגה הפוליטית בהתייחסות המדינות למלחמות בסביבתן או אף למלחמות רחוקות.

ניתוח אבני היסוד מחזק אם כן את הטענה שטבעה של המלחמה לא השתנה, אלא רק מאפייניה, וסביר כי ישתנו בעתיד. כך גם במדרגה המקצועית הקיימת תחת אבני היסוד – עקרונות המלחמה. רובם נותרו עדכניים כיום כפי שהיו בעבר, ויש בהם כדי להמשיך ולחזק את הטענה על השינוי במאפייני המלחמה ולא בטבעה. עקרונות היוזמה, התחבולה, רוח הלחימה, ולמעשה כפי שנראה רוב עקרונות המלחמה, עומדים במבחן הזמן. המשך המאמר יסקור את עקרונות המלחמה על רקע השינויים במאפייני המלחמה לאורך ההיסטוריה ויבחן את תוקפם של העקרונות אז והיום.

עקרונות המלחמה של הוגים ומצביאים צבאיים

כבר בעת העתיקה יצרו מצביאים והוגים צבאיים כללים בסיסיים שנועדו להשיג ניצחון צבאי בשדה הקרב, או להעניק יתרון למשתמש בהם. את הסקירה התמציתית של הוגים צבאיים שניתן לזהות בכתביהם עקרונות מלחמה, יש להתחיל בסון טסו, שפעל ככל הנראה בסין לפני 2,500 שנים וביסס את תורתו על שני עקרונות מובילים: הראשון, דע את עצמך ודע את אויבך; השני, הצורך בתחבולה כעיקרון מוביל בהפעלת כוח. סון טסו קבע כי כל מעשה הלחימה מבוסס על הטעיה או הונאה וקבע את אמירתו הידועה: "All warfare is based on deception".

הוגה דעות צבאי רומאי בשם פרוטנינוס (Frontinus) שפעל במאה הראשונה והשנייה לספירה, מיקד אף הוא את עיקר מעשה המלחמה בתחבולה. פרוטנינוס כתב ספר בשם Strategemata שפירושו המילולי תכסיס או תחבולה (בתרגומו לעברית הספר נקרא **תחבולות מלחמה**).¹⁰ אליאנוס גם טקטיקוס (Aelian Grecian Tacticus) היה סופר צבאי יווני בן המאה ה-2 לספירה שחי ברומא, וכתב ספר בשם **מערכים טקטיים של היוונים** (On Tactical Arrays of the Greeks). אליאנוס הדגיש את חשיבות התרגול והאימון כעיקרון מנחה לפיקוד על כוחות לוחמים. וגטיוס, סופר רומאי שפעל במאה ה-4 וה-5, כתב ספר בשם **תמצית התורה הצבאית** (De Re Militari) שפרו שרד את ימי הביניים והשפיע על המחשבה הצבאית בעת החדשה המוקדמת. וגטיוס הדגיש את חשיבותם של תכנון, ארגון, שיטתיות וקיומה של רוח לחימה.¹¹ הקיסר הביזנטי בן המאה ה-6 מאוריקוס (Maurice), הדגיש בספרו **הסטרטיגוקון** את התחבולה ורוח הלחימה ככלים מובילים בעשיית המלחמה.¹²

בתקופת ההשכלה נעשו ניסיונות להעניק למקצוע הצבאי

ועקרונות, אלא דיון כללי על מלחמה וטקטיקה. עבודה זו מתאפיינת בהוראות פרקטיות להפעלת כוחות, בעיקר ברמה הטקטית, אולם עולים ממנה ארבעה עקרונות מלחמה עיקריים שבהם התמקד קלאוזביץ: ריכוז המאמץ, תוקפנות, הפתעה ורדיפה.²⁰

שניים ממשכי דרכו של קלאוזביץ היו מולטקה ("הקשיש") ואלפרד פון שליפן. לנוכח תפיסותיו של קלאוזביץ קבעו השניים את עקרון המטרה כעיקרון מוביל. לתפיסתם, ובהתאם לרעיונו של קלאוזביץ, המטרה היא להשמיד את צבא האויב באמצעות קרב מכריע אחד. עיקרון נוסף שביטאו השניים בתפיסתם האסטרטגית היה יוזמה והתקפיות אסטרטגית. נוסף על כך, מולטקה הדגיש את עצמאות הפיקוד (פיקוד מוכוון משימה), ואת הצורך בניידות מהירה לטובת ריכוז המאמץ. שליפן כממשיכו הגה על-פי עקרונות אלה את תוכניתו המפורסמת, תוכנית שליפן. מורשתם של השניים השתמרה בגרמניה, והנס פון זקט, ששיקם את צבא גרמניה לאחר מלחמת העולם הראשונה, החזיק בעקרונות דומים.

בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 השתלטה האסכולה ההתקפית בצרפת על הצבא. האסכולה, שהורכבה מקצינים בכירים, קבעה שהמורל הוא המפתח לניצחון בקרב. לכן לתפיסתם צורת קרב התקפה, המבטאת העיקרית של רוח הלחימה הגבוהה, היא הצורה שיש לנקוט בה כמעט בכל קרב. מוביליה של האסכולה היו קצינים כמו ארדאן דה פיק, פרדיננד פוש ולואי גראנדמוון. פוש כתב שני ספרים, אחד מהם נקרא **עקרונות המלחמה**.²¹ בספרו קבע פוש ארבעה עקרונות בסיסיים בתורתו: כלכלת הכוחות, חופש הפעולה, חופש השליטה בכוחות ועקרון האבטחה וכו' (לא ברורה כוונתו המדויקת של פוש בהוספת המילה וכו').²² עקרון כלכלת הכוחות, שהופיע בראש רשימת עקרונותיו של פוש, אינו מעיד על הצורך במענה לוגיסטי, אלא בארגון הכוח לקרב, בחלוקה נכונה של הכוחות השונים ובבחירת הדרך להפעילם באופן המדויק ביותר בהתמודדות עם הבעיה המבצעית שבה אמור הכוח לעסוק – ולמעשה זה עקרון מיצוי הכוח. עקרונותיו של פוש היו ביטוי לתפיסת הלחימה הצרפתית המבוססת על רוח לחימה התקפית ופיקוד מוכוון משימה.

ההוגים הצבאיים שלאחר מלחמת העולם הראשונה התאימו את עקרונות המלחמה לצבאות המודרניים שהוקמו אחריה. באזיל לידל הארט, ג'ון פולר, שארל דה גול, מיכאיל טוכצ'בסקי והיינץ גודריאן – הוגי המלחמה הממוכנת – תבעו מהירות וניידות, כאשר לידל הארט הדגיש כמובן את הגישה העקיפה שהיא ביטוי תחבולני. ואולם עוד לפני כן, במהלך המלחמה, ניסח פולר רשימת עקרונות מלחמה בבריטניה. ב-1916 פרסם אותם בכתב העת לענייני צבא RUSI, אך עשה זאת בעילום שם.²³ עשור לאחר מכן, ב-1926, פרסם פולר את ספרו **היסודות של מדע המלחמה**,²⁴ וביטא בו את רצונו ליצור שיטת ניתוח "מדעית" שתשפר את יעילותם של צבאות באמצעות ידע שימושי. בספר זה הופיעו שמונה עקרונות מלחמה (בתיקונים קלים לעומת 1916):²⁵

1. עקרון המטרה.
2. עקרון המתקפה.
3. עקרון האבטחה.
4. עקרון ריכוז (המאמץ).
5. עקרון החיסכון בכוח.

כללים מדעיים.¹³ ההוגה הצבאי והמצביא של האימפריה ההבסבורגית ריימונדו מונטקוקולי, שפעל במאה ה-17, טען כי מדע המלחמה שואף להעמיד את הניסיון הצבאי על כללים אוניברסליים ובסיסיים. הוא ביסס רשימת עקרונות מלחמה שלטענתו אפיינו את הלחימה מאז ומעולם, ובכך ניסח שיטה מדעית מדויקת לכאורה לחקר המלחמה. העקרונות שקבע מונטקוקולי היו מתן תכלית ומשימה ברורה לפקוד, הדגשת הצורך במשמעת, סודיות, מהירות וחישובים זהירים.¹⁴ במאה ה-18 והמאה ה-19 בלט פועלם של אנשי המחשבה הצבאית בצרפת ובפרוסיה. מוריס דה סאקס היה מצביא והוגה דעות צרפתי בן המאה ה-18 שהדגיש את התחבולה;¹⁵ בורסא, הוגה צרפתי נוסף, הדגיש את הגמישות;¹⁶ והשליט הפרוסי פרידריך הגדול, שבין השאר השפיע על נפוליאון, ביטא במעשיו ובכתביו יוזמה והתקפיות והדגיש את השיטתיות והפעולה האוטומטית של הכוח הלוחם, שהן למעשה ביטוי של מיצוי כוח.¹⁷ נפוליאון, שהיה מצביא מעורר השראה עבור רבים, הדגיש את חשיבות הגדרת המטרה, וכמו פרידריך דגל ביוזמה והתקפיות ובריכוז המאמץ. חלק מתובנותיו המקצועיות של נפוליאון רוכזו בספר **אמרות נפוליאון**, שם הוא הדגיש את התחבולה, את אחדות הפיקוד ואת מיצוי הכוח ("חיל הרגלים, חיל הפרשים והארטילריה, זה בלי זה אינם ולא כלום").¹⁸ פרשנו של נפוליאון אנטואן אנרי ז'ומיני האמין כי המקצוע הצבאי הוא אומנות המבוססת על כללים מדעיים, וקבע ארבעה עקרונות בסיסיים המדגישים את הצורך בריכוז מאמץ ובהתקפיות:¹⁹

רשימה סובייטית נוספת שהייתה לפני התפרקותה של ברית המועצות נקראה "עקרונות בסיסיים של אומנות המערכה והטקטיקה": ניידות וקצב מבצעים גבוה, ריכוז מאמץ, התקפה, יוזמה קרבית, שימור יעילות קרבית, התאמה לתמונת המצב ושיתוף פעולה

1. לתמרן באמצעות תנועות אסטרטגיות את עיקר הצבא, ברציפות, לעבר נקודת ההכרעה של זירת המבצעים ולעבר קווי התקשורת של האויב בלי להתפשר על קוויך שלך.
2. לתמרן ולתקוף חלק מצבא האויב עם כל כוחך.
3. בשדה הקרב, לתמרן את עיקר כוחותיך לעבר נקודת ההכרעה או לעבר חלק מקו האויב שהוא בעדיפות עליונה להכריע.
4. מעבר להטלת עיקר כוחותיך לעבר נקודת ההכרעה, עליהם לעשות זאת בתזמון הנכון ובתנופה.

ב-1812 כתב קלאוזביץ חיבור קצר בשם **עקרונות המלחמה** (Principles of War) עבור נסיך הכתר הפרוסי. מסמך זה נתפס בטעות כזיקוק ותמצית של עקרונות המלחמה שהתווה בחיבור רחב יותר בשם **על המלחמה**. בפועל, הספר **על המלחמה** פורסם 19 שנים לאחר כתיבת **עקרונות המלחמה** (לאחר מותו של קלאוזביץ). בעת שחיבר את **עקרונות המלחמה** היה קלאוזביץ צעיר בן 31, ושנות ההגות המעמיקה והכתובה העיקרית שלו היו עוד לפניו. התזכיר הקצר אינו מערכת מוצהרת של חוקים

אימון היחידה הרביממדית. העובדה שאנשים שונים, בזמנים שונים, הגיעו לאותן מסקנות ותובנות מחזקת את תוקפם של עקרונות אלה ממקדמי הצלחה בשדה הקרב. צילום: דו"ץ (צילומי מסך מסרטון של דו"ץ)

עקרונות מלחמה: מטרה, פשטות, אחדות הפיקוד, התקפיות, תמרון, (ריכוז) מסה, כלכלת הכוחות, הפתעה ואבטחה. ב-1991 נעשו עקרונות המלחמה לחלק מתורת הלחימה המשותפת של ארצות הברית (עד אז הייתה הרשימה רק ב־ ARMY), אך נוספו אליה ארבעה עקרונות, ששניים מהם תמכו את עקרון הלחימה המשותפת: אחדות המאמץ, ריכוז (מאמץ), יוזמה וזריזות. מאז חלו שינויים בצורה תכופה, כולל רשימת עקרונות "המבצעים", שחלקם היו עקרונות מרשימת עקרונות המלחמה. ב־2011 נוסחו 12 עקרונות מלחמה ונקראו עקרונות מבצעים משולבים: מטרה, מתקפה (התקפיות), מסה (ריכוז כוח), תמרון, כלכלת הכוחות (מיצוי הכוח), אחדות הפיקוד, אבטחה, הפתעה, פשטות, ריסון, התמדה ולגיטימציה. ברשימה זו ניתן לראות שוב את שימור עקרונות הלחימה המסורתיים, ומנגד את השימוש בעקרונות מלחמה התואמים את השינוי במאפייני המלחמה. שלושת העקרונות שהתווספו לרשימת עקרונות המלחמה האמריקניים הם: עקרון הריסון, עקרון ההתמדה ועקרון הלגיטימציה.²⁸

עם הקמתה של ברית נאט"ו נוסחו עקרונות המלחמה שלה, והשפיעו על החברות בברית, ובהן בריטניה וארצות הברית. מדינות אלה שמרו על עצמאות הרשימות שלהן, אם בעקרונות או בניסוחן, אולם הדמיון ניכר. בין עקרונות המלחמה של נאט"ו ניתן למצוא את העקרונות השייכים כולם לקבוצות העקרונות המסורתיים: הגדרת המטרה, רוח התקפית, ריכוז כוח, כלכלת כוחות, אחדות המאמץ, אבטחה, הפתעה, שימור המורל, גמישות, פשטות, יוזמה וחופש פעולה.²⁹

פוש הצרפתי אומנם פרסם בתחילת המאה ה־20 ארבעה עקרונות מלחמה, אך הם לא נעשו לעקרונות מלחמה רשמיים של הצבא הצרפתי. יתרה מכך, במשך שנים נמנעו הצרפתים

6. עקרון התנועה.

7. עקרון ההפתעה.

8. עקרון שיתוף הפעולה.

עקרונות אלה, שהושפעו בין השאר משיטות הלחימה של נפוליאון, אומצו בחלקם הן על־ידי צבא ארצות הברית והן על־ידי צבא בריטניה (הרשימה פורסמה במדריך השדה הבריטי Field Service Regulations 1924). צעד זה הוביל לאימוץ רשימות עקרונות מלחמה בצבאות השונים בעולם, וצבאות נוספים חיקו את רשימותיו של פולר וכתבו עקרונות מלחמה המתאימים לצרכיהם באותה העת.

עקרונות המלחמה בצבאות העולם המערביים

רשימת עקרונות המלחמה בבריטניה שעיצב פולר נוסחו באופן סופי ב־1929, אך לאחר מלחמת העולם השנייה שינה אותם גנרל לו מונטגומרי. הרשימה הבריטית עודכנה שוב ושוב במהלך השנים, ונכון ל־2011 פורסמה במסמך "דוקטרינת הביטחון של הממלכה המאוחדת".²⁶ עקרונות המלחמה הבריטיים הם: הגדרת המטרה ושימורה, שימור המורל, פעולה התקפית, אבטחה, הפתעה, ריכוז הכוח, כלכלת הכוחות (למעשה – מיצוי הכוח), גמישות, שיתוף פעולה וקיימות.²⁷ רשימת עקרונות המלחמה הבריטית של 2011 דומה לרשימת עקרונות המלחמה של פולר מ־1916, והשינויים שנעשו בה שייכים לעקרונות הבסיס של המלחמה ולא לתופעת השתנות המלחמה ובהם מורל, גמישות, ושיתוף פעולה. כך שומרת הרשימה הבריטית על אחיזה יציבה בעקרונות המלחמה הבסיסים והוותיקים.

צבאה של חברתה הבכירה של בריטניה בברית נאט"ו, ארצות הברית, ניסח רשימה דומה לרשימה הבריטית בשנות ה־20 של המאה ה־20. הרשימה עודכנה שוב ב־1949 וכללה תשעה

פרדיננד פוש וג'ון פולר. היכולות לתכנן ולפעול לפי כללים המקדמים הצלחה היא אחד הביטויים המקצועיים החשובים של מקצוע הלחימה. צילומים: ויקיפדיה

רשימה סובייטית נוספת שהייתה לפני התפרקותה של ברית המועצות נקראה "עקרונות בסיסיים של אומנות המערכה והטקטיקה": ניידות וקצב מבצעים גבוה, ריכוז מאמץ, התקפה, יוזמה קרבית, שימור יעילות קרבית, התאמה לתמונת המצב ושיתוף פעולה.³¹

לאחר התמוטטות ברית המועצות עבר צבא של רוסיה זעזוע. הרוסים החלו לאמץ גישה אסטרטגית שונה המשלבת מאמצים מדיניים, לוחמת מידע ואמצעים כלכליים וטכנולוגיים, תוך הפעלת לוחמה היברידית במה שמכונה במערב "דוקטרינת גרסימוב".³² עם זאת בעוד שברמה האסטרטגית חל בצבא הרוסי שינוי משמעותי ביחס לאסטרטגיה ששרתה בתקופת הצבא האדום, השתמרו ברוסיה ברמה הטקטית תפיסות הלחימה המסורתיות עם שינויים קלים ביחס לעבר. לא נמצאה עדות לשינויים ברשימה של העקרונות הבסיסיים של אומנות המערכה והטקטיקה.³³

הצבא הסיני נסמך בעברו על עקרונות שכתב מאו דזה דונג ב-1936, ולאחר מכן התבססו עקרונות המלחמה על רשימה שהוא כתב ב-1950: מטרות, ריכוז (כוחות) נייד, השמדה, לחימה בתנועה, התקפיות, התקפת פתע, רציפות ההתקפה, עצמאות הכוח (אוטונומיות), אחדות ורוח צבאית. יש הערכה במערב³⁴ שב-1999 חילק הצבא הסיני את האסטרטגיה הצבאית לשלושה מצבים: מלחמה (גבוהת עצימות), מלחמה מקומית ושלום. ממקורות גלויים העוסקים בצבא הסיני שאינם חושפים את עקרונות המלחמה אפשר להבין את העקרונות המנחים את תורת הלחימה הסינית. עקרונות התכנון של "המלחמה המקומית" הם:

- מוכנות תגובה למצבים רבים;
- שלב את ההגנה וההתקפה כדי לתפוס את היוזמה;

מיצירת רשימה כזאת עבור צבאם. בשנות ה-70 נוצרה הרשימה הרשמית הראשונה, ובה שלושה עקרונות מלחמה: ריכוז המאמץ, חופש הפעולה וכלכלת האמצעים. מתוך העקרונות הללו גזרו הצרפתים חמישה חוקים המבטיחים להצלחה: יוזמה, הפתעה, אגרסיביות, המשכיות של פעולה ופשטות. הרשימה אף הצטמצמה, וב-2008 כללה רק את שלושת עקרונות המלחמה שנוסחו בשנות ה-70. למורת רוחם של קולות ביקורתיים בצבא הצרפתי שדרשו לעדכן את הרשימה (בין השאר להכניס את עקרון הלגיטימציה), הרשימה המעודכנת ביותר היא זאת מ-2008.³⁰

עקרונות המלחמה בצבאות הגוש המזרחי

גם בגוש המזרחי החלו ליצור עקרונות מלחמה כפי שנוצרו במערב. סטאלין ניסח מעין חמישה עקרונות בברית המועצות, שהיו יותר פוליטיים ופחות צבאיים. ב-1978 ניתחו במערב את רשימת עקרונות המלחמה בצבא האדום, שהייתה המקבילה לעקרונות המלחמה המערביים ונקראה "עקרונות האמנות הצבאית": עקרון הכוננות, הפתעה, שימוש מלא בנכסים, שיתוף פעולה, ריכוז (כוחות), השמדת האויב לכל עומק הגזרה, ניצול כוחות מורליים מבוססים פוליטית (תעמולה ומנגד לוחמה פסיכולוגית), צייתנות וללא הפרעה (מנהיגות), התמדה (דבקות במשימה), אבטחה, שימור עתודה ויכולת לחימה. ברשימה הסובייטית בלטו השפעות פוליטיות וטוטליטריות של המשטר הקומוניסטי – הצייתנות והלוחמה הפסיכולוגית, החשיבה הצבאית הרוסית של הקרב העמוק של טוכצ'בסקי והפעלת הצבא האדום במסת כוחות אדירה, כפי שהופעל במהלך מלחמת העולם השנייה (שיתוף פעולה, ריכוז כוחות והשמדת אויב לכל אורך הגזרה).

- מבצעים משולבים להתקפות על נקודות מפתח;
 - שאף לקבלת החלטות מהירות, אך היעדר לעימות ממושך;
 - העדף באופן כללי תכנון להשגת ניצחון באמצעות מאמצים מתואמים;
 - מנהיגות אחודה – פיקוד מרכזי.
- למלחמה גבוהת עצימות שהסינים העריכו שעלולה להיות מול אויב עדיף נקבעו עקרונות אלה: תפיסת היוזמה בהקדם, הפתעה, (התקפה) מוקדמת, הימנעות מעימות ישיר (לחימה בתורפות האויב ולא במרכז הכובד שלו), התקפות על שטחי מפתח, ריכוז מאמץ, עליונות המידע, העלאת מחיר העימות (גרימת אבדות כבדות) ומטרות אסטרטגיות מוגבלות. הסינים מבטאים בעקרונותיהם את המענה לסוג מלחמה שכזה, אך שומרים על העקרונות הבסיסיים, כמו יוזמה, הפתעה וריכוז מאמץ.³⁵

סיכום ומסקנות

חשיבות הבנת עקרונות המלחמה לעוסק במקצוע הצבאי רבה. היכולות לתכנן ולפעול לפי כללים המקדמים הצלחה היא אחד הביטויים המקצועיים החשובים של מקצוע הלחימה. אומן המלחמה נדרש להבין את עקרונות המלחמה לעומק, אך בעיקר לדעת לנהל את המתחים ואת סדרי העדיפות בין העקרונות השונים כדי למצות את כוחותיו בצורה הטובה ביותר ולנצח את אויביו.

רשימות תורתיות מחייבות של עקרונות מלחמה הן תוצר של מאה השנים האחרונות. פרט לתועלתן המקצועית, הן מסייעות להבין את תרבותו, את אופיו ואת דמותו של הצבא המנסח אותן. עם זאת העקרונות לא נוצרו בעת פרסומם, כי אם במשך אלפי שנים כתורה שבעל-פה, פרי ניסיונם של המפקדים באופן הפעלת הכוחות בלחימה. רוב הצבאות הלוחמים נשענים עדיין על עקרונות מלחמה בסיסיים, לעתים עם תוספת עקרונות ושינוי סדרי העדיפות בתוך הרשימות של עקרונות אלה, ובכך מעידים על דמותו של הצבא.

עקרון המלחמה האמריקני "ריסון" הוא דוגמה לעיקרון שלא נהג בעת מלחמתם ביפן וגרמניה במלחמת העולם השנייה, וכיום הוא תואם היטב למלחמתם בארגונים הפועלים מתוך אוכלוסייה על רקע חשיפה תקשורתית גבוהה וביקורת ציבורית פנימית וחיצונית. כמו כן, ייתכן שבעתיד יאבד עקרון הריסון מחשיבותו אם לדוגמה תתפתח מלחמה בין ארצות־הברית ומעצמה כמו סין או רוסיה (כפי שמכוון היום בניין הכוח האמריקני).

ההוגים והמצביאים קבעו מספר מוגבל יחסית של עקרונות מלחמה שהפכו ברבות השנים לעקרונות בסיסיים למחשבה ופעולה צבאית. במהלך מאות שנים השתמרו חלק מהעקרונות ואף השפיעו על הוגים ומצביאים, למרות מרחק הזמן ביניהם. לעיתים חלק מההוגים והמצביאים הגיעו למסקנות ועקרונות מלחמה באופן עצמאי, בלי שהכירו את כתבי ההגות וההיסטוריה הצבאית, והתמקדו בעקרונות המרכזיים והבסיסיים של הפעלת כוח צבאי. העובדה שאנשים שונים, בזמנים שונים, הגיעו לאותן מסקנות ותובנות מחזקת את תוקפם של עקרונות אלה כמקדמי הצלחה בשדה הקרב.

במהלך השנים חזרו על עצמם חלק מהעקרונות, לעיתים בניסוחים שונים: התחבולה (הונאה, הטעיה, הפתעה), מורל או רוח לחימה, יוזמה (בהטיות שונות), הגדרת המטרה, ריכוז

מאמץ, רוח התקפית או התקפיות, מיצוי הכוח ואבטחה. בעת החדשה נוספו עקרונות שהיו פועל יוצא של שינוי מבנה הפיקוד והשליטה והיקף הכוחות ופריסתם, וכן הם הותאמו לאמצעים טכנולוגיים חדשים ורבים יותר.

עקרונות המלחמה נחלקים לכמה קבוצות. חלק מהם ציוויים מקצועיים (עקרון האבטחה לדוגמה); חלק שייכים לתחום האיתנות הנפשית (עקרון היוזמה ועקרון רוח לחימה); והחלק יוצא הדופן בדרך כלל הוא עקרונות הפו"ש (עקרון אחדות הפיקוד). העקרונות החשובים ביותר הם אלה שעוסקים באומנות המלחמה. הם שימשו בעבר, מתקיימים גם כיום וככל הנראה גם בעתיד ישתייכו לתחום היצירתי במעשה המלחמה – עקרונות אומנות המלחמה.

במהלך מאות שנים השתמרו חלק מהעקרונות ואף השפיעו על הוגים ומצביאים, למרות מרחק הזמן ביניהם. לעיתים חלק מההוגים והמצביאים הגיעו למסקנות ועקרונות מלחמה באופן עצמאי, בלי שהכירו את כתבי ההגות וההיסטוריה הצבאית, והתמקדו בעקרונות המרכזיים והבסיסיים של הפעלת כוח צבאי

עקרון התחבולה הוא העיקרון החשוב ביותר באומנות המלחמה. הצורך בתחבולה ברור ונהיר לכל הרוצה לנצח בשדה הקרב ובמלחמה. מלבד התחבולה, לקבוצות אומנות המלחמה בעקרונות המלחמה נוספים עקרון ריכוז המאמץ ועקרון מיצוי הכוח. עקרונות אלה הם לכאורה ציוויים מקצועיים, אך יש דילמה מהו הכוח הנדרש כדי לרכז מאמץ (למעשה היום אפשר לקרוא לעיקרון זה "ריכוז משאבים", בעוד שבעבר הכוונה הייתה בדרך כלל לגודל הכוח) שיוביל להצלחה בשדה הקרב, ועל חשבון איזה מאמצים יבוא ריכוז המאמץ. זאת דילמה מקצועית-יצירתית שאין לה תשובה ברורה, והיא משתנה בכל אירוע לחימה מהרמה הטקטית ועד הרמה האסטרטגית.

עקרון מיצוי הכוח הוא דוגמה ליצירתיות במעשה המלחמה. בכל תוכנית קרבית ובכל הפעלת כוח נשאלת השאלה: מהו התמהיל הנכון של הכוחות מול הבעיה המבצעית שהאויב מציב? זו דילמה מקצועית-יצירתית נוספת המונחת שוב ושוב לפתחו של מפקד. כך נוצר מצב ששלושת עקרונות מלחמה אלה קובעים את ההיבט היצירתי-אומנותי של המלחמה. קיומם של שלושת עקרונות אלה בעבר הוא אחד הביטויים המשמרים את טבעה של אומנות המלחמה בהווה וככל הנראה גם בעתיד, ואינו ביטוי המעיד על השתנותה.

ההמשכיות של עקרונות המלחמה הבסיסיים מחזקת את הטיעון כי מאפייני המלחמה משתנים – אך לא טבעה של המלחמה. הוספת עקרונות מלחמה או גריעה של עקרונות אחרים היא ציווי מקצועי מתבקש בהתאם לשינויים במאפייני המלחמה.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

